

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.12.14>

УДК 658.14

Ірина Фантинівна **ЯСІНОВСЬКА**

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

e-mail: iryna.yasinovska@lnu.edu.ua

Владислав Ігоревич **ХІТА**

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9700-5575>

e-mail: vladyslav.khita@lnu.edu.ua

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті обґрунтовано важливість аналізу фінансового стану підприємств в сучасних умовах. Досліджено теоретичні підходи до визначення поняття «фінансовий стан підприємства»; проблеми діяльності бізнесу в умовах війни; окремі показники, що характеризують фінансовий стан підприємств України в період 2019-2023 рр. Зокрема, досліджено склад та структуру активів і пасивів підприємств України; фінансові результати їх діяльності; частку підприємств, що отримали прибуток; рівень рентабельності. Запропоновано окремі напрями стабілізації фінансового стану підприємств України.

Ключові слова: фінансовий аналіз, фінансовий стан, активи, пасиви, фінансові результати, чистий прибуток, фінансова стійкість

ВСТУП

В умовах економічної нестабільності та зростаючих ризиків ведення бізнесу, спричинених негативними впливами як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, підприємства змушені обґрунтовувати управлінські рішення з управління фінансовими ресурсами, включаючи їхнє надходження, розподіл та використання. Одним з ефективних методів вирішення цього завдання є застосування інструментів діагностики фінансового стану підприємства, заснованих на комплексному аналізі та узагальненні актуальної інформації про його діяльність.

Варто зазначити, що наявність достовірної та своєчасної інформації про фінансовий стан підприємства є ключовою умовою для ухвалення ефективних фінансових рішень, які спрямовано на зниження витрат, підвищення прибутковості та збільшення ринкової вартості компанії. Основними користувачами такої інформації є власники підприємства, інвестори, банки, бізнес-партнери, учасники ринку цінних паперів, податківці, страхові компанії та інші економічні суб'єкти.

Особливості аналізу фінансового стану підприємств описано у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Так, В.О. Гавриленко, Г.П. Куліш, А.О. Присяжнюк, А.М. Поддєрьогін, Ю.О. Тараруєв, В.В. Чепка у своїх працях висвітлили теоретичні основи оцінювання фінансового стану підприємств, проблеми та тенденції зміни фінансового стану вітчизняних підприємств. Т.О. Мурована, А.І. Омельченко, Н.С. Ситник значну увагу приділили вивченню проблем діяльності бізнесу в умовах війни. Водночас зміни середовища функціонування бізнесу та нові виклики, пов'язані з війною, актуалізують тему дослідження фінансового стану підприємств України.

МЕТА статті – систематизувати накопичений досвід аналізу фінансового стану підприємств; оцінити фінансовий стан підприємств України за період 2019-2023 рр.; виокремити пропозиції з покращення їх фінансового стану в умовах сучасних викликів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є діалек-

тичний метод наукового пізнання. У дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи – у дослідженні особливостей функціонування бізнесу в сучасних умовах; обґрунтуванні шляхів стабілізації фінансового стану підприємств в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

В сучасній економічній науці немає єдиного підходу до визначення терміну «фінансовий стан підприємства», його характеристик, складників та різновидів.

Фінансовий стан підприємства – це сукупність характеристик підприємства, що відображають надходження, розподіл та використання його фінансових ресурсів на певний момент часу [9, с. 114].

А.М. Поддєрьогін визначає фінансовий стан як комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів фінансових відносин підприємства, залежить від сукупності виробничо-господарських факторів і відображається через показники, що характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Науковець чітко відокремлює це поняття від інших економічних категорій, підкреслюючи, що фінансовий стан формується не лише через аналіз показників, але й завдяки впливу виробничо-господарських чинників [7].

Фінансовий стан є ключовою характеристикою діяльності підприємства, відображаючи результат взаємодії фінансових відносин і виробничих факторів. Він показує реальну та потенційну здатність підприємства забезпечувати фінансування своєї діяльності. Кожне підприємство прагне досягти такого фінансового стану, щоб ефективно управляти ресурсами і своєчасно виконувати зобов'язання, тому важливою частиною є проведення детального аналізу фінансового стану [6].

Фінансовий стан підприємства є результатом його поточного, інвестиційного і фінансового розвитку та характеризується такими параметрами [10]: забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального його функціонування; раціональністю розміщення фінансових ресурсів; прибутковістю роботи підприємства, а також раціональністю розподілу чистого прибутку; фінансовими взаємовідносинами з ринко-

вими контрагентами; рівнем фінансової стійкості; платоспроможністю і ліквідністю.

Отже, фінансовий аналіз – це дослідження фінансового стану та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення резервів для підвищення його ринкової вартості та забезпечення подальшого ефективного розвитку. Цей процес полягає в дослідженні фінансових звітів за кілька періодів, із залученням додаткових даних, якщо це необхідно. Завдяки аналізу фінансового стану внутрішні користувачі та інші зацікавлені сторони – інвестори, кредитори, менеджери – можуть оцінити минуле, поточне і майбутнє положення підприємства на ринку та ухвалити рішення, які вплинуть на його подальшу діяльність.

Аналіз фінансового стану підприємств України розпочнемо з аналізу їх активів, адже вони є основою для здійснення діяльності. Важко уявити собі діяльність підприємства будь-якої галузі, яке б не мало в своєму володінні, або розпорядженні майно.

Динаміку вартості та складу майна підприємств України впродовж 2019-2023 рр. подано у табл. 1.

Дані табл. 1 вказують на стійку динаміку збільшення вартості активів підприємств України впродовж 2019-2023 рр. Так, вартість активів за досліджуваний період зросла на 43%, причому зросла вартість як необоротних активів (на 28,8%), так і вартість оборотних активів (на 53,5 %). Водночас зменшилася вартість необоротних активів, утримуваних для продажу та груп вибуття (на 22,5 %).

За даними Державної служби статистики України здійснимо аналіз капіталу вітчизняних підприємств (табл. 2). Капітал – це кошти, за рахунок яких підприємство формує свої активи. Капітал складається із власного капіталу і зобов'язань (поточних та довгострокових).

Як видно з даних табл. 2, прослідковується тенденція до збільшення власного капіталу підприємств України впродовж досліджуваного періоду. Так, станом на кінець 2023 р. відносно 2019 р. капітал вітчизняних підприємств збільшився на 43%. Причому збільшився як власний капітал (на 49,1%), так і позиковий капітал (на 40,8%).

Динаміку структури капіталу підприємств України покажемо на рис. 1.

У структурі капіталу вітчизняних підприємств впродовж досліджуваного періоду переважала частка позикового капіталу. Станом на кінець 2023 р. у структурі капіталу підприємств України частка власного капіталу складала 28,1%, решту 71,9% становив позиковий капітал. Порівняно з кінцем 2019 р. частка власного капіталу збільшилася на 1,2 в.п.

Позиковий капітал впродовж досліджуваного періоду збільшився на 3428,1 млрд грн, зокрема зросли поточні зобов'язання та забезпечення на 2861,8 млрд грн; довгострокові зобов'язання та забезпечення на 565,6 млрд грн; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття на 1,3 млрд грн. У структурі позикового капіталу вітчизняних підприємств впродовж 2019-2023 рр. переважала частка поточних зобов'язань та забезпечень. Так, станом на кінець 2023 р. їх частка становила 81,4 %, значно меншою була частка довгострокових зобов'язань та забезпечень – 18,6%.

Фінансові результати діяльності підприємств Ук-

раїни подані у табл. 3.

Впродовж 2019-2023 рр. чистий дохід від реалізації продукції та інші доходи зростали, водночас зменшилися інші операційні доходи. Проте варто зазначити, що витрати зростали більшими темпами. Підприємства України у 2019-2021 рр. та у 2023 р. працювали прибутково, а у 2022 р. – збитково. Так, сума чистого прибутку вітчизняних підприємств у 2023 р. склала 427,7 млрд грн, що на 19,3% менше, як у 2019 р. Динаміку чистого прибутку підприємств України за їх розмірами (великих, середніх, малих) подано у табл. 4.

У період 2019-2021 рр. та 2023 рр. підприємства великі, середні та малі працювали прибутково. Проте у 2020 р. малі підприємства України у підсумку отримали збиток від своєї діяльності. У 2022 р. підприємства усіх розмірів (великі, середні, малі) отримали теж прибуток від своєї діяльності. Значний вплив на їх фінансовий результат мало повномасштабне вторгнення росії на українські землі.

Дані табл. 4 вказують на зменшення частки прибуткових підприємств в роки війни. Ця тенденція притаманна як для великих та середніх, так і малих підприємств. Варто зазначити, що у 2023 р. ситуація покращилася в порівнянні з 2022 р., що свідчить про те, що бізнес оговтується та пристосовується для роботи в наявних реаліях.

Операційна діяльність є основним видом діяльності підприємства. Найнижчим рівень рентабельності операційної діяльності був у 2022 р. І це в усіх підприємствах, незважаючи на їх розмір. Найвищими показники рентабельності були у 2021 р. У 2023 р. рентабельність операційної діяльності великих підприємств становила 10%, середніх – 7,9%, малих – 4,0%.

Рівень рентабельності всієї діяльності вітчизняних підприємств подано у табл. 5.

Дані табл. 5 свідчать про непростий період діяльності підприємств України в умовах війни. Нерентабельно працювали малі, великі та середні підприємства України у 2022 р. У 2023 р. ситуація дещо покращилася. Так, рівень рентабельності великих підприємств становив 5,9 %, середніх – 5,7 %, малих – 0,7 %.

Вплив на фінансовий стан підприємства має значна кількість різноманітних факторів, що є наслідком різноманітності видів господарської діяльності та динамічності зовнішнього середовища. Класифікація факторів дає змогу глибше зрозуміти причини зміни досліджуваних фактів, точніше оцінити місце і значення кожного чинника, дозволяє чіткіше ідентифікувати наявні та потенційні ризики і загрози, ефективно на них реагувати.

Проте єдиного підходу до класифікації цих факторів і побудови цілісної системи в науковій літературі на сьогодні немає. Класифікацію факторів, які досліджуються в аналізі фінансового стану суб'єктів господарювання за різними ознаками, наведено на рис. 2.

Забезпечення стабільної роботи економіки під час війни є одним із головних завдань для українського бізнесу, оскільки він відіграє ключову роль у наповненні державного бюджету та створенні робочих місць. Тому для підприємств надзвичайно важливо пристосуватися до нових умов ведення бізнесу та забезпечити ефективне управління його розвитком [5, с.122].

Таблиця 1 – Динаміка складу майна підприємств України станом на кінець року, млрд грн (складено на основі [1; 2])

Активи	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р. у % до 2019 р.
Усього активів	11495,0	12682,5	14070,5	14654,7	16442,6	143,0
серед них:						
Необоротні активи	4844,5	5312,3	5650,8	5622,2	6241,3	128,8
Оборотні активи	6640,3	7360,6	8411,9	9024,3	10193,4	153,5
Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	10,2	9,6	7,8	8,2	7,9	77,5

Таблиця 2 – Капітал підприємств України станом на кінець року, млрд грн (складено на основі [1; 2])

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р. у % до 2019 р.
Капітал – всього	11495,0	12682,5	14070,5	14654,7	16442,6	143,0
Власний капітал	3092,8	3339,8	4113,3	3976,0	4612,4	149,1
Позиковий капітал	8402,2	9342,7	9957,2	10678,7	11830,2	140,8

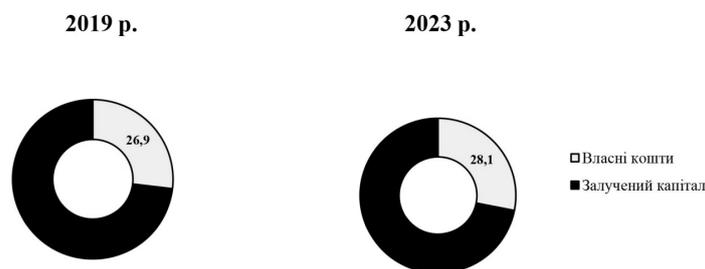

Рис. 1. Динаміка структури капіталу підприємств України станом на кінець року, % (складено на основі [2])

Таблиця 3 – Фінансові результати діяльності підприємств України, млрд грн (складено на основі [1; 2])

	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р. у % до 2019 р.
Чистий дохід від реалізації продукції	9659,4	9884,6	12807,4	10681,9	13473,0	139,5
Інші операційні доходи	758,7	602,4	711,2	695,5	651,6	85,9
Інші доходи	458,3	386,2	477,1	352,3	527,0	115,0
Разом чисті доходи	10876,4	10873,2	13995,8	11730,0	14651,6	134,7
Операційні витрати	9742,9	10025,1	12443,4	11063,9	13361,6	137,1
Інші витрати	520,5	713,4	518,4	882,4	726,9	139,7
Витрати всього	10352,6	10805,2	13110,5	12006,3	14223,9	137,4
Чистий прибуток (збиток)	523,8	68,1	885,3	-276,3	427,7	81,7

Таблиця 4 – Прибутковість підприємств України за їх розмірами (складено на основі [1; 2])

Роки	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
	Чистий прибуток підприємств, млн.грн.		
2019	187379,5	246950,1	89449,4
2020	27632,6	65951,7	-25529,4
2021	443849,1	279405,7	162021,7
2022	-126804,6	-56358,6	-93114,5
2023	202311,9	237805,4	12444,7
Частка прибуткових підприємств, відсотків			
2019	78,0	77,6	73,3
2020	69,7	76,2	70,7
2021	85,0	78,9	72,5
2022	65,3	71,5	65,5
2023	76,7	75,9	70,4

Таблиця 5 – Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств України за їх розмірами, % (складено на основі [1; 2])

Роки	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	Разом
2019	6,8	8,6	7,0	7,6
2020	1,0	2,1	-1,8	0,9
2021	12,8	7,3	11,1	10,1
2022	-3,8	-1,5	-6,2	-3,2
2023	5,9	5,7	-0,7	4,5

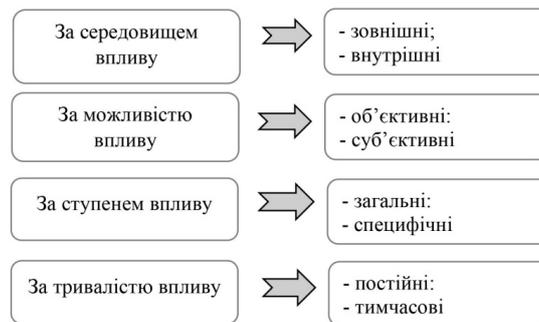

Рис. 2. Класифікація чинників, які впливають на фінансовий стан підприємства (складено на основі [3])

Загалом український бізнес демонструє неймовірну стійкість та витривалість в умовах війни. Важливу роль у цьому відіграють дії держави щодо забезпечення стійкості економіки, зокрема безперервність функціонування системи електронних платежів та стабільність банківської системи загалом, субсидоване кредитування бізнесу, програми релокації, пільгове оподаткування у складний період, покращення логістики перетину західного кордону, скасування мита на імпорт енергообладнання тощо [8, с. 160].

Після запровадження воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. та активації бойових дій значна частина економіки країни виявилася майже паралізованою. Це проявилось в моральному та психологічному потрясінні суспільства, падінні ділової активності та неможливості ведення діяльності підприємствами, розташованими на територіях активних бойових дій. Деякі підприємства були змушені тимчасово припинити роботу або переміститися в інші регіони України чи за кордон. У таких умовах на рівні з військовим та кіберфронтом стає критично важливим підтримання стійкості економічного фронту, без якого держава не зможе функціонувати в умовах воєнного стану. Для цього необхідно подолати логістичні труднощі, нестачу трудових та матеріальних ресурсів, протидіяти зростаючим кіберзагрозам, створити надійну систему захисту корпоративних даних і стабілізувати IT-інфраструктуру [4, с. 35].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи варто зазначити, що впродовж 2019-2023 рр. вартість активів підприємств України зростала. Причому зросла вартість як необоротних активів, так і оборотних активів. Станом на кінець 2023 р. від-

носно 2019 р. капітал вітчизняних підприємств збільшився на 43 %. Такі зміни відбулися за рахунок збільшення власного та позикового капіталу. У структурі капіталу вітчизняних підприємств впродовж досліджуваного періоду значно переважала частка позикового капіталу. В результаті аналізу виявлено проблеми із забезпеченням належного рівня фінансової стійкості та ефективності діяльності підприємств України. Дані Державної служби статистики України вказують на зменшення частки прибуткових підприємств в роки війни. Ця тенденція притаманна як для великих та середніх, так і малих підприємств. Варто зазначити, що у 2023 р. ситуація покращилася в порівнянні з 2022 р., що свідчить про те, що бізнес оговтується та пристосовується для роботи в наявних реаліях.

До важливих напрямів стабілізації фінансового стану підприємств України варто віднести: постійний моніторинг змінного зовнішнього середовища функціонування підприємства; намагання пристосувати роботу підприємства в умовах війни; періодичний аналіз фінансового стану підприємства у динаміці, визначення чинників, що призвели до його зміни; оптимізація структури активів підприємства, враховуючи плани його майбутньої діяльності; формування оптимальної структури пасивів, що дасть змогу покращити фінансову стійкість; дотримання платіжної дисципліни, що мало б не допустити значних обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей; диверсифікація діяльності підприємства; ефективна система планування та контролю за виконанням планів; визначення резервів покращення фінансового стану підприємства та напрацювання напрямів їх використання.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: стат. збірник. Київ, 2023. 117 с.
3. Куліш Г.П., Чепка В.В., Гавриленко В.О. Фінансовий стан підприємства: фактори, що впливають на нього. *Економічні горизонти*. 2022. № 1(19). URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/259393>
4. Мурована Т.О. Вплив воєнного стану на підприємництво в Україні: поточний стан та перспективи його стабілізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 13-14. С. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2022_13-14_7
5. Омельченко А.І. Інтегрований підхід до ситуаційного управління бізнесом в умовах війни. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2023. № 2. С. 121-125.
6. Присяжнюк А.О. Фінансовий стан підприємства: сутність, мета та методи аналізу. URL: <https://naub.ua.edu.ua/finansovyj-stan-pidpryemstva-sutnis/>
7. Поддерьогін А.М. Фінансова стійкість підприємств в економіці України: підручник. Київ, 2011. 184 с.
8. Ситник Н.С., Бундз Н.Б. Стан українського бізнесу в умовах війни: проблеми та перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2023. № 5(2). С. 154-161.
9. Тараруєв Ю.О. Сутність та діагностика фінансового стану підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2(82). С. 113-119.
10. Буряк П.Ю., Васьківська К.В., Ясіновська І.Ф., Пасінович І.І. Фінансовий аналіз. Львів, 2011. 308 с.

References

1. State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).
2. Activities of large, medium, small and micro enterprises. 2023. 117p. (in Ukrainian).
3. Kulish H.P., Chepka V.V., Havrylenko V.O. Financial condition of the enterprise: factors affecting it. *Economic horizons*. 2022. № 1(19). URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/259393> (in Ukrainian).
4. Murovana T.O. The impact of martial law on entrepreneurship in Ukraine: the current state and prospects for its stabilization. *Investments: practice and experience*. 2022. No. 13-14. pp. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2022_13-14_7 (in Ukrainian).
5. Omelchenko A.I. An integrated approach to situational business management in conditions of war. *International scientific journal "Internauka"*. 2023. No. 2. pp. 121-125 (in Ukrainian).
6. Prysiazhniuk A.O. Financial condition of the enterprise: essence, purpose and methods of analysis. URL: <https://naub.oa.edu.ua/finansovyj-stan-pidpryemstva-sutnis/> (in Ukrainian).
7. Poddierohin A.M. Financial sustainability of enterprises in the economy of Ukraine. Kyiv, 2011. 184 p. (in Ukrainian).
8. Sytnyk N.S., Bundz N.B. The state of Ukrainian business during the war: problems and prospects. *International scientific journal "Internauka"*. 2023. No. 5(2). pp. 154-161. (in Ukrainian).
9. Tararuiev Yu.O. The essence and diagnosis of the financial state of the enterprise. *Problems of the systemic approach in economics*. 2021. No. 2(82). pp. 113-119 (in Ukrainian).
10. Buriak P.Y., Vaskivska K.V., Yasinovska I.F., Pasinovykh I.I. Financial analysis. League-Pres. 2011. 308 p. (in Ukrainian).

Iryna YASINOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

e-mail: iryna.yasinovska@lnu.edu.ua

Vladyslav KHITA

student, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

e-mail: iryna.yasinovska@lnu.edu.ua

FINANCIAL CONDITION OF UKRAINIAN COMPANIES: PROBLEMS, TRENDS, PROSPECTS

The paper substantiates the importance of analyzing the financial state of enterprises in modern conditions. Theoretical approaches to defining the concept of "financial condition of the enterprise" have been studied; problems of business activity in war conditions; individual indicators characterizing the financial condition of Ukrainian enterprises in the period 2019-2023. In particular, the composition and structure of assets and liabilities of Ukrainian enterprises were investigated; financial results of their activities; the share of profit-making enterprises; profitability level.

It was established that during 2019-2023 the value of assets of Ukrainian enterprises increased. Moreover, the value of both non-current assets and current assets increased. As of the end of 2023, relative to 2019, the capital of domestic enterprises increased by 43%. Such changes occurred due to increased equity and loan capital. In the capital structure of domestic enterprises during the studied period, the share of loan capital significantly prevailed. As a result of the analysis, problems with ensuring the appropriate level of financial stability and efficiency of Ukrainian enterprises were revealed. Data from the State Statistics Service of Ukraine indicate a decrease in the share of profitable enterprises during the war years. This trend is typical for both large and medium-sized and small enterprises. In 2023, the situation improved compared to 2022, which shows that the business is recovering and adapting to work in the existing realities.

Separate directions for stabilizing the financial condition of Ukrainian enterprises are proposed, in particular, constant monitoring of the changing external environment of the enterprise's functioning; periodic analysis of their financial condition; optimization of the structure of assets and liabilities; compliance with payment discipline; diversification of activities; an effective system of planning and control over the execution of plans; determination of reserves for improving the company's financial condition and development of directions for their use.

Keywords: financial analysis, financial condition, assets, liabilities, financial results, net income, financial sustainability